

УДК 340.1

*Богдан Романович Страшинський,
аспірант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

ПРАВОВИЙ МОНІТОРИНГ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВА

Постановка проблеми. На шляху вступу до Європейського Союзу Україна перебуває у постійному процесі системних перетворень у всіх сферах діяльності держави. Цей процес доволі складний та вимагає запровадження значної кількості нових законодавчих актів чи внесення змін у вже чинне законодавство з метою його вдосконалення.

Однак, за такого стрімкого зростання масиву українського законодавства виникає проблема низького рівня законопроектної та іншої правопідготовчої роботи, що негативно позначається на процесі подальшого застосування нових положень у правозастосовній діяльності.

Вказана проблема може бути вирішена шляхом правового моніторингу, адже за допомогою цього правового явища можливо зрозуміти сучасний стан законодавства, дійсну картину його функціонування, оцінити якість правового регулювання і з'ясувати причини, які стають перепонами для досягнення поставлених правових цілей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Нині правовий моніторинг як явище активно досліджується зарубіжними вченими, в Україні ж ця проблематика досі перебуває поза межами ґрунтовних наукових досліджень, є достатньо новою та малоапробованою. Серед науковців, які досліджували даний феномен, можна відзначити роботи А. Акмалової, Ю. Арзамасова, Є. Афонасіна, Т. Галієва, Д. Горохова, О. Дамаскіна, І. Жужгова, Т. Москалькової, Я. Наконечного, Є. Некрасова, А. Пашкова, Н. Пожиткова, Ю. Тихомирова, Н. Толмачову, М. Черногора, Д. Чечот, І. Шутака та ін. Вагомий внесок у вдосконалення нормотворчої діяльності зробив І. Онищук, який став першим науковцем, який дослідив проблеми організаційного, методологічного та методичного забезпечення моніторингу якості та ефективності нормативно-правових актів. Хоча сутність та співвідношення цього поняття з іншими правовими категоріями досі не мають загальноприйнятого вирішення і залишаються предметом гострих дискусій.

У свою чергу проблеми оцінки ефективності права досліджували С. Алексєєв, А. Венгер, В. Глазиріна, Д. Керімов, В. Кудрявцев, А. Піголкін, І. Самошенко, В. Сирих, Ю. Тихомиров, Л. Явич та ін.

Метою статті є комплексне дослідження сутності правового моніторингу та ефективності права як явищ правової дійсності, слід визначити їх співвідношення, дослідити взаємозв'язок, з'ясувати їх роль у становленні правової держави.

Основні результати дослідження. За допомогою об'єктивного аналізу соціально-економічного процесу можливо не лише оцінити результативність діючого законодавства, але й прогнозувати ефективність законопроектів, які розроблюються і приймаються. Це, в свою чергу, впливає на стабільність в державі, демократизацію суспільства і гармонізацію державної правової системи.

Однак, перш ніж визначити співвідношення понять «правовий моніторинг» та «ефективність права», необхідно визначити сутність цих явищ правової дійсності, надати їх визначення, з'ясувати їх спільні та особливі риси.

Термін «моніторинг» прийшов з англійської мови, але має латинську основу. Слова «moneo», «monitor», «monitorius», «monitum», «monitus» є спільнокореневими та багатозначними. Одне із значень слова «moneo» – карати; «monitor» – наглядач; «monitorius» – попереджуючий; «monitum» – вказівка; «monitus» – повідомлення. В сучасній науці це поняття найчастіше використовується для означення процесу проведення низки конкретних дій або деяких змішаних заходів, здійснюваних на основі як теоретичних, так і практичних розробок, які об'єднуються терміном «моніторинг» і слугують для аналізу ситуації в тій чи іншій сфері практики.

Термін «правовий» також іншомовного походження, який походить від латинського «juridicus», що означає правовий, той, що стосується правознавства [1, с. 755; 2, с. 323]. Зазначена категорія

відображає: врегулювання суспільних відносин установленнями-веліннями, що походять від держави і мають офіційний процедурно-процесуальний характер їх реалізації (застосування); зв'язок дії та вчинку, що відображається в офіційних правових актах-документах державної влади.

Серед вітчизняних спеціалізованих юридичних словників, енциклопедій та довідників, на нашу думку, найбільш розгорнуте визначення моніторингу міститься в Юридичній енциклопедії під редакцією Ю. С. Шемшученка 2001 р.: «моніторинг (англ. monitoring, від лат. Monitor – той, хто попереджає, застерігає, радник, консультант) – регулярне спостереження за станом природних, технічних і соціальних процесів з метою їх оцінки, контролю та прогнозування [3, с. 764].

Щодо наукових дефініцій, то на думку професора Ю. Г. Армазасова, «правовий моніторинг являє собою різноманітну діяльність, що включає в себе функції збору, спостереження, вивчення, аналізу та контролю по відношенню до питання, що регулюється» [4, с. 27]. Ю. В. Градова під правовим моніторингом розуміє систематичну, комплексну діяльність, спрямовану на спостереження, аналіз, оцінювання чинного законодавства та практики його застосування з метою підвищення ефективності законодавства та його подальшого прогнозування [5, с. 17]. Ю. А. Тихомиров характеризує правовий моніторинг як динамічний організаційний і правовий інститут інформаційно-оцінювального характеру, який рухається по всіх стадіях функціонування управління, господарювання і тому подібних, що виявляється на всіх етапах виникнення і дії права [6, с. 13].

Варто зазначити, що в юридичній літературі існує низка наукових поглядів вчених, які, розглядаючи поняття правового моніторингу, пропонують застосувати наступні терміни: «моніторинг закону», «моніторинг законодавства», «моніторинг законодавства і правозастосовчої практики», «моніторинг правового простору (поля)», «моніторинг нормативно-правових актів». На наш погляд, такі ідеї можуть мати місце, але такий підхід до визначення сутності цієї правової категорії є дещо фрагментарними та не окреслює цілісно поняття «правовий моніторинг», яке є ширшим, адже охоплює у сукупності такі стадії юридичної діяльності, як правотворчий процес, оцінювання якості діючих нормативних правових актів та правозастосовний процес.

Деякі дослідники поняття «правовий моніторинг» розглядають у широкому та вузькому сенсі. Зокорема, А. Акмалова та Д. Капіцина визначають правовий моніторинг в широкому сенсі як вид правового контролю, що поєднує інформаційний, аналітичний, інтерпретаційний, експертний, прогнозний, систематизаційний супровід правотворчості й правозастосування, що передбачає періодичне (постійне) відстеження динаміки й статички правових відносин і норм, взаємодію формалізованої правотворчості й правозастосування [7, с. 17]. У вузькому ж сенсі «правовий моніторинг» – це вид контролю над нормотворчістю. Попри тісний зв'язок формалізованої правотворчості й правозастосування, слід окремо виокремити моніторинг правотворчості. Це власне процес спостереження, відстеження динаміки (у межах компетенції посадової особи, органу влади) формалізованої правотворчості (нормотворення), що поєднується з аналізом прийнятих нормативно-правових актів [7, с. 18].

На наш погляд, найбільш повним є авторське визначення І. І. Онищука, згідно з яким правовий моніторинг – це інноваційний прагматичний метод отримання знання про якість та ефективність нормативно-правових актів; самостійний, спеціальний вид правового контролю, що поєднує інформаційний (демонстраційний), аналітичний, інтерпретаційний, експертний, прогнозний, систематичний супровід правотворчості й правозастосування; періодичне (постійне) стеження за динамікою й статикою правових відносин і норм, за взаємозв'язком формалізованої правотворчості та правозастосування [8, с. 65].

Тривалішу історію має аналіз категорії «ефективність» у праві. До вивчення ефективності законодавства, норм права радянські вчені звернулися ще в 60-ті роки ХХ ст., однак і досі навколо визначення його сутності в наукових колах точаться численні дискусії. В юридичній літературі радянського періоду вказане поняття нерідко повністю або частково ототожнювалося з оптимальністю, правильністю, обґрунтованістю, доцільністю власне норм права.

Ефективність права також трактувалась як результативність його дії, оптимальне досягнення цілей, покладених в основу відповідних норм. Крім того, «ефективність права» як оптимальне досягнення поставлених цілей пов'язувалося при цьому з максимальною економією матеріальних засобів, людської енергії та часу. Під ефективністю норм права як явища, пов'язаного з процесом управління, розуміли співвідношення між фактичними результатами їх дії і тими соціальними цілями, для досягнення яких ці норми були прийняті. Деякі автори вважали, що зазначеним

поняттям охоплюються всі результати дії права, на думку інших, – тільки ті з них, які корисні для суспільства. Разом з тим ефективність права розглядалась як пропорція досягнення запланованих результатів дії норми стосовно досягнення негативних і вторинних результатів [9, с. 19].

Радянські вчені І. Самощенко та В. Нікітінський поняття «ефективність права» визначили як відношення між фактично досягнутим, дійсним результатом і тією метою, для досягнення якої були прийняті відповідні норми права [10, с. 3-19]. П. Рабінович зазначав, що ефективність права – це співвідношення фактичних результатів втілення норми права з декларованою нею метою [11, с. 369].

Обґрунтовуючи тезу, що ефективність може носити не лише позитивний характер, а може й відображатись в низькою, середньою, високою мірою, Л. Іванова визначила ефективність права як співвідношення між фактично досягнутим, дійсним результатом і тією метою, для досягнення якої були прийняті відповідні норми права [12, с. 20].

М. Шаргородський розглядав ефективність як абстрактне поняття, що означає здатність застосовуваних засобів сприяти досягненню бажаної мети. Учений вважав, що при визначенні ефективності норми права слід враховувати не тільки досягнуті результати щодо поставленої законодавцем мети, а й побічні обставини, безпосередньо з ними пов'язані, які можуть бути як позитивними, так і негативними [13, с. 54].

Погоджуємося з думкою В. В. Завальнюка, який проблему ефективності права дослідив через призму антропологічного принципу права. Автор довів, що завданням і основним призначенням права має бути забезпечення реалізації принципу справедливості та гуманізму. Критеріями ефективності права, на думку дослідника, не можна вважати відповідність правових норм інтересам держави та її політики. Ефективність права тільки тоді може бути визнана достатньою, коли правові норми відповідають природі людини і забезпечують успішну взаємодію з комплексом основних якостей людини. Право повинно розвиватися на основі його взаємодії з легітимними в суспільстві духовними цінностями, ідеалами, і в умовах визнання людини головним джерелом і носієм права [14, с. 39].

Проаналізувавши вказані вище думки вчених, пропонуємо власне визначення поняття «ефективність права». Ефективність права – це співвідношення між фактичними та бажаними результатами дії правових норм, рівень досягнення мети їх прийняття, який залежить від взаємодії суб'єктів правотворчої діяльності, якості нормативно-правових актів, дієвості реалізації та застосування норм права, рівня правосвідомості та правової культури суспільства.

Визначаючи співвідношення між цими двома правовими категоріями, І. Шутак стверджує, що на сучасному етапі розвитку правової доктрини України відбулася історична деактуалізація трактувань ефективності норм права, замість яких сформувався нове. Таким чином, оцінювання ефективності норм права розглядається як істотний елемент правового моніторингу. Техніка правового моніторингу, на думку вченого, становить систему правил, методів та засобів здійснення послідовних операцій органів влади, наукової спільноти, інститутів громадянського суспільства з контролю, аналізу, узагальнення, оцінки якості нормативно-правових актів та практики їх застосування, правотворчого прогнозування напрямів розвитку правового регулювання суспільних відносин [9, с. 20].

Підсумовуючи зазначимо, що на нашу думку, поняття «правовий моніторинг» є ширшим, ніж «ефективність права», воно включає в себе діяльність з визначення ефективності права, діє на усіх етапах нормотворення, а не лише вступає в дію на стадії правозастосування та оцінки результативності дії правових норм. При цьому ефективність права є невід'ємним і, можливо, одним із найцінніших елементів правового моніторингу, адже покликана бути своєрідним індикатором рівня реалізації першочергової цілі норми права, якості урегулювання суспільних відносин.

У науковій літературі правовий моніторинг визначається як: 1) метод контролю [7, с. 15]; 2) метод пізнання [15, с. 256]; 3) система спостережень, контролю, оцінок, прогнозу стану й динаміки правових процесів; 4) збір, аналіз та узагальнення інформації про стан законодавства; 5) система спостережень з метою аналізу та оцінки якості нормативно-правових актів та їх ефективності; 6) інформаційно-оцінний інститут, який діє на всіх етапах управління та виявляється на всіх щаблях виникнення та дії права [6, с. 13]; 7) науково та методично обґрунтована система комплексної оцінки форм, змісту та реалізації нормативно-правових актів [16, с. 32]; 8) спеціальна діяльність державних органів, яка полягає в аналізі стану нормативного матеріалу, узагальненні практики застосування нормативно-правових актів та вироблення пропозицій щодо удосконалення правового регулювання [17, с. 160]; 9) систематична діяльність органів державної влади, метою якої є аналіз стану і прогноз розвитку законодавства, практики його застосування на різних рівнях правового ре-

гулювання; 10) систематичне узагальнення та систематизація правової інформації з метою оцінювання, аналізу, прогнозу стану і динаміки законодавства [18]; 12) систематична діяльність суб'єктів правового моніторингу, яка полягає у відстеженні, аналізі та оцінці стану нормативно-правових актів і їх застосування.

Висновки. Наша держава перебуває на шляху утвердження статусу правової, що потребує динамічних змін, у тому числі у правовому та законодавчому полі. У цьому складному та кропіткому процесі та забезпеченні бажаного результату значну роль відіграє правовий моніторинг, який включає в себе ефективність права. Адже саме правовий моніторинг є методом, за допомогою якого перевіряється якість та ефективність механізму правового регулювання, виявляються правотворчі помилки відповідного нормативно-правового матеріалу, здійснюється прогнозування та діагностування проблем правової системи й забезпечується своєчасна реакція на необхідність змін.

Список використаних джерел

1. *Словник іншомовних слів* / [за ред. О. С. Мельничука]. К., 1974. 776 с.
2. *Практичний словник синонімів української мови* / [за ред. С. Караванського]. К. : Укр. кн., 2000. 480 с.
3. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]. Т. К. : Укр. енцикл., 2001. 789 с.
4. *Мониторинг в правотворчестве: теория и методология* / Ю. Г. Арзамасов, Я. Е. Наконечный. М. : Изд-во МГТУ, 2009. 196 с.
5. *Градова Ю. В.* Поняття, об'єкти та суб'єкти правового моніторингу. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2003. №4(47) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal-Soc_Gun/Vkhuvs/2005-47
6. *Тихомиров Ю. А.* Организация и проведение правового мониторинга. Право и экономика. 2006. №10. С. 11-15.
7. *Акмалова А. А., Капицына Д. В.* Мониторинг как вид правового контроля //Ars administrandi (Искусство управления). 2013. № 2. С. 13-26.
8. *Онищук І. І.* Правовий моніторинг: теоретичні та прикладні засади : дис. ... д-ра юрид. наук. : 12.00.01. Київ, 2018. 553 арк.
9. *Шутак І. Д.* Від оцінки ефективності норм права до техніки правового моніторингу. Вісн. Нац. акад. прокуратури України. 2014. № 3(36) . С. 18-23.
10. *Самощенко И. С., Никитинский В. И.* О понятии эффективности правовых норм // Ученые записки ВНИИСЗ. 1969. Вып. 18. С. 3-19.
11. *Рабінович П. М.* Ефективність права. Юридична енциклопедія : у 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученка та ін. Т. 2. Київ: Укр. енцикл, 1999. С. 369-370.
12. *Иванова Л. А.* Определение эффективности нормативных актов в процессе правового мониторинга: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2011. 24 с.
13. *Шаргородский М. Д.* Система наказаний и их эффективность. Советское государство и право. М. : Наука, 1968. № 11. С. 53-61.
14. *Завальнюк В. В.* Ефективність права: антропологічний та свроінтеграційний аналіз. Lex Portus : юрид. наук. журн. / НУ «ОЮА», ГО «МА Святий Миколай». Херсон : ФОП Грінь Д. С., 2017. № 1. С. 39-49.
15. *Фарман И. П.* Мониторинг как метод исследования и представления знания. Эпистемологический анализ коммуникации. Философские науки. М. : Ин-т философии РАН, 2012. Вып. 17. С. 256-269.
16. *Арзамасов Ю. Г.* Роль мониторинга нормативных актов для систематизации российского законодательства. Юридическая техника. Ежегодник. № 2. Н. Новгород, 2008. С. 32.
17. *Москалькова Т. Н.* Нормотворчество : науч.-практ. пособие. М. : Проспект, 2011. 384 с.
18. *Некрасов Е. Е.* Мониторинг как способ повышения эффективности правового регулирования [Електронний ресурс]. Сб. науч. тр. юрид. ф-та. Вып. 4. Ставрополь: СевКавГТУ, 2004. Режим доступу : http://science.ncstu.ru/articles/law/f04/03.pdf/file_download

References

1. *Slovník inšomovných slov* / [za red. O. S. Melnychuka]. K., 1974. 776 s.
2. *Praktychnyi slovník synonymiv ukraïnskoï movy* / [za red. S. Karavanskoĥo]. K. : Ukr. kn., 2000. 480 s.
3. *Yurydychna entsyklopediia* : v 6 t. / redkol. : Yu. S. Shemshuchenko (holova redkol.) [ta in.]. K. : Ukr. entsykl., 2001. 789 s.
4. *Monitoring v pravotvorchestve: teoriya i metodologiya* / Yu. G. Arzamasov, Ya. E. Nakonechnyj. M. : Izd-vo MGТУ, 2009. 196 s.

5. Hradova Yu. V. Poniattia, objekty ta subiekty pravovoho monitorynhu / Yu. V. Hradova // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav. 2003. No 4(47). [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal-Soc_Gun/Vkhuvs/2005-47
6. Tihomirov Yu. A. Organizaciya i provedenie pravogo monitoringa / Yu. A. Tihomirov // Pravo i ekonomika. 2006. № 10. S. 11-15.
7. Akmalova A. A., Kapicyna D. V. Monitoring kak vid pravovogo kontrolya. Ars administrandi (Iskusstvo upravleniya). 2013. No 2. C. 13-26.
8. Onyshchuk I. I. Pravovy monitorynh: teoretychni ta prykladni zasady : dys. ... d-ra yuryd. nauk. : 12.00.01 : zakhyshch. 27.06.18: zatv. / Onyshchuk Ihor Ihorovych. – Kyiv, 2018. – 553 ark.
9. Shutak I. D. Vid otsinky efektyvnosti norm prava do tekhniky pravovoho monitorynhu / I. D. Shutak // Visn. Nats. akad. prokuratury Ukrainy. 2014. № 3(36) . S. 18-23.
10. Samoshchenko I. S., Nikitinskij V. I. O ponyatii effektivnosti pravovyh norm. Uchenye zapiski VNIISZ. 1969. Vyp. 18. S. 3-19.
11. Rabinovych P. M. Efektyvnist prava. Yurydychna entsyklopediia: u 6 t. / za red. Yu. S. Shemshuchenka ta in. Kyiv: Ukr. entsykl, 1999. T. 2. S. 369-370.
12. Ivanova L. A. Opredelenie effektivnosti normativnyh aktov v processe pravovogo monitoringa: avtoref. dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.01; NOU VPO «Mezhdunarod. yurid. in-t». Moskva, 2011. 24 s.
13. Shargorodskij M. D. Sistema nakazaniy i ih effektivnost' / M.D. Shargorodskij // Sovetskoe gosudarstvo i pravo. M. : Nauka, 1968. № 11. S. 53-61.
14. Zavalniuk V. V. Efektyvnist prava: antropologichniy ta yevrointehratsiinyi analiz / V. V. Zavalniuk // Lex Portus : yuryd. nauk. zhurn. / redkol. : S. V. Kivalov (holov. red. rady), B. A. Kormych (holov. red.), I. V. Safin (zast. holov. red.), T. V. Averochkina (nauk. red., vidp. sekr.) [ta in.] ; NU «OIuA», HO «MA Sviaty Mykolai». Kherson : FOP Hrin D. S., 2017. № 1. C. 39-49.
15. Farman I. P. Monitoring kak metod issledovaniya i predstavleniya znaniya / I. P. Farman // Epistemologicheskij analiz kommunikacii. Filosofskie nauki. M. : In-t filosofii RAN, 2012. Vyp. 17. S. 256-269.
16. Arzamasov Yu. G. Rol' monitoringa normativnyh aktov dlya sistematizacii rossijskogo zakonodatel'stva / Yu. G. Arzamasov, Ya. E. Nakonechnyj // Yuridicheskaya tekhnika. Ezhegodnik. № 2. N. Novgorod, 2008. S. 32.
17. Moskal'kova T. N. Normotvorchestvo : nauch.-prakt. posobie / T. N. Moskal'kova, V. V. Chernikov. M. : Prospekt, 2011. 384 s.
18. Nekrasov E. E. Monitoring kak sposob povysheniya effektivnosti pravovogo regulirovaniya [Elektronnij resurs] / E. E. Nekrasov, I. V. Zhuzhgov // Sb. nauch. tr. yurid. f-ta. Vyp. 4. Stavropol' : SevKavGTU, 2004. Rezhim dostupu: http://science.ncstu.ru/articles/law/f04/03.pdf/file_download

Страшинський Б. Р. Правовий моніторинг та ефективність права

У статті досліджується сутність правового моніторингу та ефективності права, аналізується питання їх співвідношення. Автор наголошує, що під правовим моніторингом необхідно розуміти метод, за допомогою якого перевіряється якість та ефективність механізму правового регулювання, виявляються правотворчі помилки відповідного нормативно-правового матеріалу, здійснюється прогнозування та діагностування проблем правової системи й своєчасна реакція на них. Ефективність права визначається як співвідношення між фактичними та бажаними результатами дії правових норм, рівень досягнення мети їх прийняття, який залежить від взаємодії суб'єктів правотворчої діяльності, якості нормативно-правових актів, дієвості реалізації та застосування норм права, рівня правосвідомості та правової культури суспільства.

Окреслена позиція автора, що правовий моніторинг включає в себе ефективність права, при цьому та має діяти на усіх етапах нормотворення та правозастосування.

Ключові слова: моніторинг, правовий моніторинг, ефективність права, оцінка, аналіз.

Strashynski B. Legal monitoring and effectiveness of law

This issue is reflected in research A. Akmalova, Y. Arzamasov, A. Dydykina, I. Zhuzhgov, T. Moskal'kova, J. Nakonechnyj, A. Pashkov, Y. Tikhomirov, I. Farman, V. Chernikov, I. Shutak and others.

In scientific studies there is a lack of unified approaches to the understanding of the epistemological foundations of the legal monitoring.

Therefore, the aim of this research paper is to identify the main characteristics of the monitoring epistemological context: theoretical and cognitive and socio-legal content, scope, significance and use, as well as a new focus its methodological orientation; to determine the place and purpose of the legal monitoring in the structure of different forms of knowledge.

The term of «monitoring» is quite wide spread in academic literature. In practice this concept and its derivatives are used regardless of the sector. Therefore, it is necessary to track and analyze all the key points of the historical evolution of the concept of monitoring: from its initial interpretation to the fact that developed during the Soviet period, that is the interpretation, which at this stage is recognized as inadequate and subject to reconsideration.

The article examines the essence of legal monitoring and the effectiveness of law, the issue of their relationship. The author emphasizes that the legal monitoring it is necessary to understand the method by which the quality and efficiency of the mechanism of legal regulation is checked, the law-making errors of the corresponding normative-legal material are revealed, the prediction and diagnosis of problems of the legal system and timely reaction are realized. At the same time, the effectiveness of law is determined by the researcher as a correlation between the actual and desired results of the legal norms, the level of achievement of the purpose of their adoption, which depends on the interaction of law-making activity actors, the quality of normative and legal acts, the effectiveness of the implementation and securing of the law, the level of legal consciousness, and the legal culture of society.

The author's outline is that legal monitoring includes the effectiveness of law, while the legal, socially oriented state must act at all stages of rulemaking and enforcement.

Key words: monitoring, legal monitoring, law effectiveness, evaluation, analysis.

DOI: 10.33.66.3/2524-017X-2019-10-247-252

УДК 340.1

*Сергій Олександрович Сунсгін,
науковий співробітник відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук*

ПРАВОВА СИСТЕМА: ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОСТІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Питання формування та розвитку правових систем сучасності в складних та суперечливих умовах сьогодення є одним із найбільш досліджуваних у вітчизняній та зарубіжній юридичній науці, зокрема, в межах загальнотеоретичного правознавства. Вказаний факт слід визнати цілком закономірним, оскільки такий величезний науковий інтерес до цієї проблематики обумовлюється насамперед об'єктивними чинниками, які вимагають здійснення належного доктринального осмислення (переосмислення) тих чи інших особливостей формування, функціонування і розвитку правових систем з урахуванням тих вимог, викликів та загроз, які висуваються багатоманітною соціальною дійсністю.

У зазначеному контексті мова йде, зокрема, про процеси глобалізації, технократизації та інформатизації, які призводять до неоднозначних та нерідко вкрай суперечливих соціальних наслідків; ускладнення характеру взаємодії в системі координат «особа – громадянське суспільство – держава»; посилення атомізації суспільства, у тому числі у розвинених демократичних державах; поширення соціальної аномії тощо. В таких складних нинішніх реаліях все більш очевидним стає, що правова система недостатньо ефективно виконує свої основні функції, зокрема, регулятивну та охоронну, незважаючи на всі реформаторські заходи, яких вона зазнає, та сподівання, які на неї покладаються з боку суспільства та громадян. З огляду на це, особливу актуальність та значущість набуває дослідження питань, пов'язаних з визначенням та правильним розумінням тих причин і умов, які обумовлюють низьку ефективність функціонування та розвитку правових систем сучасності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Якщо звернутися до сучасного наукового доробку вітчизняних та зарубіжних вчених, то можна пересвідчитися, що різноманітні питання формування, функціонування та розвитку як правових систем, так і їх окремих структурних елементів, вже неодноразово були предметом доктринального осмислення, зокрема, таких вчених, як Г. Дж. Берман, С. Бобровник, Р. Давид, Д. Ллойд, О. Львова, Г. Мальцев, В. Нерсисянц, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, А. Поляков, О. Тихомиров, С. Шевчук, Ю. Шемшученко тощо. Втім, реалії сьогодення переконливо доводять необхідність переосмислення насамперед тих причин і умов, які гальмують ефективний розвиток правової системи та її складових, унеможливаючи тим самим її якісний нормативно-організуючий вплив на суспільні відносини.